

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Гуйван П.Д.,

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, професор
Полтавського інституту бізнесу

УДК 347.4

**РОЗГЛЯД СПРАВИ ВПРОДОВЖ РОЗУМНОГО СТРОКУ
ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА**

Частина 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд) сформульована наступним чином: кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Як бачимо, юридична конструкція даної норми закріплює, серед інших, такі елементи права на судовий захист, як право на своєчасний розгляд справи та право на незалежний і безсторонній суд. Україна зараз далеко не в повній мірі відповідає означеним європейським критеріям у побудові свого національного судочинства. Тож, маємо численні рішення Європейського суду із прав людини (далі – ЄСПЛ) проти нашої держави. Достатньо назвати рішення ЄСПЛ від 19.12.2013 р. у справі «Юрій Волков проти України», від 10.10.2013 р. у справі «Волошин проти України», від 28.11.2013 р. у справі «Горбатенко проти України», від 31.10.2013 р. у справі «Тарасов проти України» [1]. Необґрунтоване затягування судового процесу та відмова в застосуванні правосуддя є підставою для ініціювання зацікавленими особами процедури виплати державою матеріальної компенсації.

Різні аспекти поняття права на справедливий суд у науковій літературі досліджувалися такими вченими, як: В.Г. Буткевич, В.Н. Денисов, В.І Свінтов, О.В. Кузьменко, Н. Моул, К. Харби, Л.Б. Алексеєва, І.С. Піляєв, М.О. Сорока, С. Шевчук та ін. Однак дані науковці в основному зосередилися на розробці конкретних правил поведінки правозастосовного органу та інших учасників процесу задля забезпечення реалізації права на справедливий суд. Водночас у проведених дослідженнях практично відсутні спроби адаптації європейської прецедентної практики на українське національне правозастосування, врахування його специфіки та особливостей.

З урахуванням цього метою статті є з'ясування механізмів застосування поняття «справедливий суд» і рішень ЄСПЛ в українських реаліях та напрацювання нових підходів у цій царині. Для виконання поставленої задачі в межах даного дослідження будуть розглянуті два істотних елемента права на справедливий суд: незалежний та безсторонній суд та своєчасний доступ до правосуддя.

Європейський суд із прав людини досить ретельно щоразу аналізує питання стосовно того, чи був національний суд, який розглядав справу, незалежним та чи забезпечена його безсторонність. Звісно, презумпція незалежності судів має місце, і саме з неї виходить практика ЄСПЛ. Суд неодноразово зазначав, що жоден із членів суду під час розгляду справи не має проявляти будь-якої особистої прихильності або упередження. У цьому випадку для ЄСПЛ також діє презумпція суб'єктивної безсторонності судді, тож, для доведення зворотного мають значення докази, що прямо підтверджують упередженість судді [2, с. 250].

При цьому незалежність розуміється як здатність суду розглядати справу та ухвалювати рішення, не перебуваючи при цьому в будь-якій залежності від волі сторін чи органів державної влади. Існування неупередженості правозастосовного органу встановлюється за наступними критеріями: суб'єктивний тест, що вивчає персональні переконання і поведінку конкретного судді, з метою визначення – чи існувало неупереджене або суб'єктивне ставлення судді в конкретній справі; відповідно до об'єктивного тесту визначається, чи забезпечив суд відповідні гарантії для виключення легітимних сумнівів стосовно його неупередженості. Між суб'єктивною й об'єктивною неупередженістю немає істотних відмінностей, оскільки дії судді можуть не лише спричинити об'єктивну підозру незалежного наглядача стосовно безсторонності (об'єктивний тест), але також стосуватися питання персональних переконань судді (суб'єктивний тест). Так, у деяких випадках, коли важко отримати докази для спростування підозри в суб'єктивній упередженості судді, вимога до об'єктивної безсторонності забезпечує ще одну важливу гарантію [3, п. 93, 95, 101].

Відтак недотримання права людини на безсторонній суд є окремою підставою для рішення ЄСПЛ про порушення Конвенції. У демократичному суспільстві суди повинні викликати довіру. «Безсторонність», в сенсі § 1 статті 6, також має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, на підставі особистих переконань та поведінки конкретного судді в конкретній справі – тобто жоден із членів суду не має проявляти будь-якої особистої прихильності або упередження, та об'єктивного критерію –

тобто чи були в судді достатні гарантії для того, щоб виключити будь-які легітимні сумніви з цього приводу (справи «Бочан проти України» [4, п. 74, 75], «Булут проти Австрії» (Bulut v. Austria) [5, п. 40, 41], «Томан проти Швейцарії» (Thomann v. Switzerland) [6, п. 28–33]. Відповідно до об'єктивного критерію має бути визначено, чи наявні факти, що можуть бути перевірені, які породжують сумніви щодо відсутності безсторонності судів. У цьому зв'язку навіть зовнішні ознаки мають певне значення. держава повинна забезпечити умови, за яких не будуть існувати обґрунтовані сумніви щодо цього. Подібні сумніви, приміром, можуть бути у випадках, коли стороною у справі є родич судді, або між суддею та ким-небудь з учасників спору існують інші (наприклад, дружні чи ділові) стосунки, не пов'язані з конкретною судовою справою. У справі «Білуха проти України» скаржниця вказувала на упередженість голови місцевого суду, враховуючи те, що відповідач у справі – будівельна фірма, яка безкоштовно виготовила та встановила у приміщенні суду решітки на вікна, придбала комп'ютер та відремонтувала опалювальну систему приміщення суду. Європейський суд визнав у цій справі порушення ст. 6 Конвенції, вказавши, що наведені зовнішні прояви мають у даному випадку істотне значення.

Прикладом того, що українські суди зараз не дуже переймаються ілюстрацією своєї безсторонності, може слугувати наступна справа, яка розглядалася в Апеляційному суді Полтавської області. Окремі судді колегії, що розглядала 5 грудня 2016 року справу № 554/7826/16-ц, були відверто зацікавлені особами щодо прийняття судового рішення не на користь позивача. Це було зафіксовано в інших справах, в яких та ж особа була стороною судового спору. Зокрема, під час розгляду апеляційної справи № 553/3161/16-ц за її позовом двоє суддів даної колегії заявили самовідвід. Мотиви самовідводу були вказані дуже дивні: для забезпечення неупередженості правосуддя, бо судді знайомі з позивачем.

Як подібне обґрунтування самовідводу кваліфікується з точки зору закону? Серед підстав для неможливості участі судді в розгляді справи та його відводу (самовідводу) стаття 20 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, зокрема, такі: він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; він є членом сім'ї або близьким родичем сторони чи інших осіб, які беруть участь у справі; якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді. Оскільки вказані судді не є родичами кого-небудь зі сторін чи учасників розгляду справи № 553/3161/16-ц, єдиною вірогідною підставою для заявлення суддями самовідводу, згідно з приписом ст. 20 ЦПКУ, було те, що вони прямо чи побічно заінтересовані в результаті розгляду справи або наявні інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді. Але такі взаємини абсолютно не завадили тим же суддям розглядати іншу справу з тим же складом учасників, не заявивши на цей раз самовідводу. Маємо констатувати,

що винесене в даному випадку рішення має очевидний дефект незалежності та безсторонності суду.

Право на розгляд справи як складова права на справедливий суд означає можливість особи звернутися до суду та обґрунтоване сподівання, що її справа буде своєчасно розглянута та вирішена судом. Суб'єктові, що звертається до суду, має бути забезпечена можливість реалізувати вказані права без будь-яких перепон чи ускладнень. Здатність особи безперешкодно отримати судовий захист є змістом поняття доступу до правосуддя. Перешкоди у доступі до правосуддя можуть виникати як через особливості внутрішнього процесуального законодавства, так і через передбачені матеріальним правом обмеження. Для ЄСПЛ природа перешкод у реалізації права на доступ до суду не має принципового значення [7, с. 259]. У цьому відношенні національне судочинство також потребує суттєвого коригування. Як констатує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, в окремих випадках суди безпідставно відмовляють заінтересованим особам у праві на судовий захист у цивільних справах, наприклад, шляхом відмови у відкритті провадження у справі та повернення заяви. Нерідко поверховий розгляд цивільних справ і матеріалів кримінального провадження, ігнорування норм матеріального та процесуального права призводить не лише до скасування судових рішень в апеляційному чи касаційному порядку, але й до істотного порушення строків прийняття рішення по суті провадження, а в разі провадження справ про адміністративні правопорушення – до закриття провадження внаслідок закінчення строків притягнення до адміністративної відповідальності. Суди апеляційної інстанції та суд касаційної інстанції не завжди звертають увагу та не реагують на порушення судами встановлених законом строків розгляду справ [8].

Між тим за принциповою позицією ЄСПЛ доступність правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий суд. Зокрема, розглядаючи справу «Голдер проти Великої Британії», Суд наголосив, що сама конструкція ст. 6 Конвенції була би безглуздою та неефективною, якби вона не захищала право на те, що справа взагалі буде розглядатися. Відтак було закріплене правило, що ч. 1 ст. 6 Конвенції містить у собі невід'ємне право особи на доступ до суду. Приміром, прямим порушенням права на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду або обов'язок особи до моменту звернення до суду з позовом вичерпати передбачені законодавством способи судового врегулювання спору чи внутрішньовідомчу систему подання скарг.

Життя показує, що розвиток правової ідеології спрямований від максимального юридичного позитивізму до все більш широкого судового розсуду. Справді, лише судова практика випрацьовує критерії справедливого судочинства. Але якщо це навіть так, то необхідно судові напрацювання оформити нормативно. Статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та

застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено застосування судами під час розгляду справ Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практики Європейського суду з прав людини як джерел права. При цьому практика Суду розуміється в широкому значенні, тобто як усі рішення Європейського суду з прав людини та практика Європейської комісії з прав людини відносно всіх країн-учасниць Конвенції. Втім, попри те, що питання доступності правосуддя неодноразово розглядалося Європейським судом, українські суди продовжують практику порушення відповідних прав громадян.

Прикладом може слугувати справа № 554/5556/16-ц, розглянута Октябрським районним судом м. Полтави [9]. У ній, як у краплі води, відобразилося протиріччя між європейською концепцією справедливого правосуддя та українськими реаліями. У даній справі суд, констатувавши неправомірність діянь відповідача – Полтавської міської ради, все ж відмовив позивачеві в задоволенні його вимог з огляду на те, що останньому, на думку суду, не належить право на звернення до суду з вимогою про захист порушеного права. Разом з тим Європейський суд вже давно принципово визначився із змістом і сутністю поняття «жертва правопорушення», тому питання, котре було предметом дослідження в цій справі, однозначно вирішено на рівні міжнародних актів, які є джерелом українського права. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Каплан проти Сполученого Королівства» (Kaplan v UK) заявник – фізична особа – був визнаний жертвою правопорушення проти страхової компанії, в якій він працював, оскільки він, посилаючись на ст. 6 і 13 Конвенції, потерпів від порушення прав компанії, так як це порушення стосувалося його особистих фінансових інтересів, пов'язаних із діяльністю компанії [10]. Подібний підхід, за яким особа, особисті права якої порушуються безпосередньо внаслідок недотримання прав організацій, членом яких вона є, має право на судовий захист, є усталеним у практиці ЄСПЛ (справи «Микалеф проти Мальти» (Micallef v. Malta) [3, п. 90], «Ахмед та інші проти Сполученого Королівства» (Ahmed and others v UK) [11, п. 70], «Горраїс Лисаррага та інші проти Іспанії» (Gorraiz Lizarraga and others v Spain) [12, п. 33, 36].

Стаття 6 Конвенції не надає специфічного змісту «праву» в національному законодавстві держав-учасників, і насправді, Суд має звертатися до національного законодавства, визначаючи, чи існує право. Той факт, чи скористалась влада правом розсуду гарантувати право за запитом конкретного заявника, може бути взятий до уваги або навіть стати вирішальним. Незважаючи на те, що форма правових норм припускає варіанти трактування, цей факт не скасовує існування права. Інший критерій, що може бути взятий до уваги Судом – **визнання заявленого права національними судами за схожих обставин або факт розгляду останніми скарги заявника** (Boulois v. Luxembourg (Boulois проти Люксембургу) [13, п. 91–01]. Між тим право позивача у справі

№ 554/5556/16-ц на оскарження бездіяльності Полтавської міської ради щодо ненадання Автогаражному колективу «Енергія» дозволу на розроблення технічної документації на земельну ділянку, на якій розташовані індивідуальні гаражі (в тому числі, і його гараж), було розглянуте і захищене національними судами України у всіх чотирьох інстанціях в іншій справі № 554/8350/15-а. При цьому позивачем у цій справі якраз була та ж сама фізична особа – індивідуальний забудовник. У результаті позивача національні суди визнали належним та було зобов'язано Полтавську міську раду прийняти рішення про надання Автогаражному колективу «Енергія» дозволу на розробку технічної документації на земельну ділянку під розміщення індивідуальних гаражів [14]. Відтак абсолютно незаконною за практикою Європейського суду є відмова в доступі до правосуддя особі, право на захист якої було визнане національними судами за схожих обставин, і останні розглянули та задовольнили скарги заявника.

Право на доступ до суду має «застосовуватися на практиці і бути ефективним» (справа «Bellet v. France» (Белле проти Франції) [15, п. 36, 38]. Для того, щоб право на доступ було ефективним, особа «повинна мати реальну можливість оскаржити дію, що порушує його права» (справа «Nunes Dias v. Portugal» (Нун'єш Діаш проти Португалії) [16]. З огляду на те, що практика ЄСПЛ є джерелом українського права, вона обов'язково має застосовуватися національними судами під час винесення рішень у конкретних справах. При цьому, на відміну від порушення національного законодавства українськими судами під час розгляду судових спорів, коли це тягне недотримання прав контрагентів у процесі, порушення судами України міжнародних правових норм (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практики Європейського суду з прав людини) призводить до відповідальності держави Україна.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» держава Україна та її органи повинні вживати заходів загального характеру з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді. Серед таких заходів – внесення змін до судової практики відповідно з рішеннями ЄСПЛ. Разом з тим, повертаючись до справи № 554/5556/16-ц, мусимо зазначити, що незважаючи на те, що про порушення внаслідок прийняття подібного рішення прав людини, охоронюваних Європейською конвенцією із захисту прав та основоположних свобод, позивачем було письмово повідомлено апеляційний суд Полтавської області перед переглядом справи та повторено у виступі на самому судовому засіданні, дане повідомлення було знехтуване судом,

йому не надано жодної оцінки ні під час розгляду справи, ні в самому тексті ухвали апеляційного суду. Фактично суд жодним чином не мотивував своє відхилення норм міжнародного права, таким чином, порушивши також принципи ефективності застосовуваного права та обґрунтованості судового рішення. Між тим ЄСПЛ чітко вказує – суди мають вивчити наступне: заяви, що стосуються прав і свобод, які гарантуються Конвенцією та її протоколами, національні суди повинні розглядати з особливою суворістю і ретельністю (справа «Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg» (Вагнер і J.M.W.L. проти Люксембургу) [17, п. 96]. Європейський суд з прав людини нагадує, що метою пункту 1 статті 35 Конвенції є надання Високим Договірним Сторонам можливості запобігти порушенню, в якому вони звинувачуються, або ж виправити такі порушення ще до того, як заяву буде передано на розгляд Суду (справа «Васильєв проти України») [18, п. 27].

В контексті досліджуваного питання варто зазначити, що в Конституції України (ст. 55) встановлено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Важливим є те, що судовому захисту підлягають будь-які права й свободи незалежно від того, яким нормативно-правовим актом вони закріплені. Право на судовий захист прав і свобод людини та громадянина дублюється у ст. 8 Загальної декларації прав людини, яка встановлює таке: «Кожна людина має право на ефективне повновлення у правах компетентними судами у випадках порушення її прав, наданих їй конституцією або законом». Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. За положеннями ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Суди мусять враховувати, що законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень ст. ст. 55, 124 Конституції України та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом.

Згідно з ч. 1 ст. 3 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод *чи інтересів*. Той факт, що цивільне законодавство України спрямоване на правовий захист не лише належних особі суб'єктивних прав, а й інтересів, чітко зазначений у статтях 15 та 16 Цивільного кодексу, котрі знаходяться у главі 3 даного документу з назвою «Захист цивільних прав та інтересів». Зокрема, у ч. 2 ст. 15 ЦКУ вказано, що кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Захист інтересів

також відбувається в судовому порядку, про що зазначено у ст. 16 ЦКУ: кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Оскільки в законодавчих актах не дається його визначення, офіційне тлумачення поняття інтересу, який підлягає захисту, надано в Рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Даним рішенням визначено, що «охоронюваний законом інтерес» у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права» треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони для задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності та іншим загально-правовим засадам.

У своєму Рішенні № 18-рп/2004 від 01.12.2004 р. Конституційний суд України визначив основні ознаки охоронюваного законом інтересу як правового феномену, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загально-визнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; е) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що незаборонений законом. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним.

У справі № 554/8350/15-а суди України, в тому числі Верховний Суд України, розглядаючи позов фізичних осіб – індивідуальних забудовників гаражів, попри те, що вони оскаржували бездіяльність та неправомірність рішень органу місцевого самоврядування щодо юридичної особи – Автогаражного колективу «Енергія», визнали фізичних осіб належними позивачами у справах і задовольнили їхні вимоги. Адаже вказані позивачі – фізичні особи зверталися до суду за захистом своїх охоронюваних законом інтересів. Їхній інтерес полягав в отриманні від держави гарантованої законом можливості визнання свого права власності на створене ними майно – індивідуальні гаражі, що неможливо без вирішення в законному порядку питання про виділення відповідної земельної ділянки. Відтак, порушуючи суб'єктивне право Автогаражного колективу на отримання законного рішення, орган місцевого

самоврядування одночасно порушив і законний інтерес позивача – індивідуального забудовника – щодо реалізації його передбаченої законом можливості користуватися земельною ділянкою та здійснювати повноваження з володіння, користування та розпорядження збудованим та прийнятим в експлуатацію нерухомим майном. Саме такий підхід впливає з пунктів 32–35 рішення Європейського суду з прав людини «Стретч проти Об'єднаного королівства» від 24 червня 2003 року [19, п. 32-35], в якому вказано, що в значенні статті 1 Протоколу 1 до Конвенції вважається **законне та обґрунтоване очікування** **набути майно або майнове право за договором, укладеним з органом публічної влади.**

Із проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки. Порушення права на своєчасний та неупереджений розгляд справи в національному суді (п. 1 статті 6 Конвенції) було констатовано Європейським судом у своїх численних рішеннях. Відсутність відповідних юридичних гарантій становить велику небезпеку для верховенства права. Нагальною залишається потреба в тому, щоб судді усвідомлювали особисту відповідальність за своєчасний розгляд справ, не допускали фактів відмови в доступі до правосуддя, вживати всіх необхідних заходів із метою неухильного дотримання принципу неупередженості й безсторонності. Неправильний підхід українських судів призведе до порушення прав держави Україна як сторони майбутнього процесу в ЄСПЛ. Зрештою, подібне завідоме незастосування чинного українського законодавства, до якого відноситься Конвенція, під час розгляду судом справи, як мінімум мусить тягти застосування до суддів дисциплінарного стягнення за п. 7 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лист Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини № 12.0.1-9/3244 від 28 березня 2014 року.
2. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ, 2007. 848 с.
3. Рішення ЄСПЛ від 15 жовтня 2009 року у справі «Micallef v. Malta» (Мікалефф проти Мальти), заява № 17056/06. URL: hudoc.echr.coe.int/web/services/content/pdf/001-95031
4. Рішення ЄСПЛ від 3 травня 2007 року у справі «Bochan проти України», заява № 7577/02. URL: http://protokol.com.ua/ua/bochan_protiv_ukraini_persherishennya_espl_vid_3_travnja_2007r_u_spravi_7577_02/
5. Рішення ЄСПЛ від 22 лютого 1996 року у справі «Bulut проти Австрії» (Bulut v. Austria), заява № 17358/90. URL: <https://www.legal-tools.org/en/doc/c39858/>
6. Рішення ЄСПЛ від 5 вересня 1994 року у справі «Thomann проти Швейцарії» (Thomann v. Switzerland), заява № 17602/91. URL: <https://lovdata.no/static/EMDN/emd-1991-017602.pdf>
7. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 258–263.
8. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Вищого спеціалізованого суду України від 17 жовтня 2014 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>
9. Справа № 554/5556/16-ц. Архів Октябрського районного суду м. Полтави за 2016 рік.
10. Рішення ЄСПЛ від 14 грудня 1978 року у справі «Kaplan проти Сполученого Королівства» (Kaplan v UK), заява № 7598/76. URL: <http://swarb.co.uk/kaplan-v-united-kingdom-echr-14-dec-1978/>
11. Рішення ЄСПЛ від 2 вересня 1998 року у справі «Ahmed and others v UK» (Ahmed and others v UK), заява № 22954/93. URL: <http://swarb.co.uk/ahmed-and-others-v-the-united-kingdom-echr-2-sep-1998/>
12. Рішення ЄСПЛ від 10 листопада 2004 року у справі «Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії» (Gorraiz Lizarraga and others v Spain), заява № 62543/00. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/3e96d8/pdf/>
13. Рішення ЄСПЛ від 14 грудня 2010 року у справі «Boulois v. Luxembourg» (Boulois проти Люксембургу), заява № 37575/04. URL: <http://swarb.co.uk/boulois-v-luxembourg-echr-14-dec-2010/>
14. Справа № 554/8350/15-а. Архів Октябрського районного суду м. Полтави за 2015 рік.
15. Рішення ЄСПЛ від 4 грудня 1995 року у справі «Bellet v. France» (Белле проти Франції), заява № 23805/94. URL: <http://echr.ketse.com/doc/23805.94-en-19951204/>
16. Рішення ЄСПЛ від 10 квітня 2003 року у справі «Nunes Dias v. Portugal» (Нун'еш Діаш проти Португалії), заяви № 69829/01; № 2672/03. URL: <http://echr.ketse.com/doc/69829.01-2672.03-en-20030410/>
17. Рішення ЄСПЛ від 28 червня 2007 року у справі «Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg» (Вагнер і J.M.W.L. проти Люксембургу), заява № 76240/01. URL: <http://echr.ketse.com/doc/76240.01-en-20070628/>
18. Рішення ЄСПЛ від 13 липня 2006 року у справі «Васильєв проти України», заява № 10232/02. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_104
19. Рішення ЄСПЛ від 24 червня 2003 року у справі «Stretch v. United Kingdom» (Стретч проти Об'єднаного королівства), заява № 44277/98. URL: <http://swarb.co.uk/stretch-v-the-united-kingdom-echr-24-jun-2003/>

Гуйван П.Д. РОЗГЛЯД СПРАВИ ВПРОДОВЖ РОЗУМНОГО СТРОКУ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОЧИНСТВА

У науковій статті проведено дослідження практичних питань справедливого судочинства в контексті адаптації напрацювань Європейського суду з прав людини до української національної судової системи. Проаналізовано зміст понять «неупереджений», «безсторонній» суд, вивчено європейське розуміння принципу своєчасного доступу до суду як елементу права на справедливий суд. Наведені приклади хибного застосування цих основних принципів українським правосуддям. Зазначені шляхи, які, на думку автора, сприятимуть поліпшенню ситуації в цій царині. Надані пропозиції щодо підвищення відповідальності суддів за порушення права особи на справедливий суд.

Ключові слова: своєчасний доступ до суду, безсторонній суд, право на справедливий суд

Гуйван П.Д. РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛА В ТЕЧЕНИЕ РАЗУМНОГО СРОКА КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ЭЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

В научной статье проведено исследование практических вопросов справедливого судопроизводства в контексте адаптации наработок Европейского суда по правам человека к украинской национальной судебной системе. Проанализировано содержание понятий «беспристрастный» суд, изучено европейское понимание принципа своевременного доступа к суду как элемента права на справедливый суд. Приведены примеры ошибочного применения этих основных принципов украинским правосудием. Указаны пути, которые, по мнению автора, будут способствовать улучшению ситуации в этой области. Представлены предложения по повышению ответственности судей за нарушение права лица на справедливый суд.

Ключевые слова: своевременный доступ к суду, беспристрастный суд, право на справедливый суд.

Guyvan P.D. CONSIDERATION OF THE CASE FOR A RATIONAL TIME AS A DETERMINANT ELEMENT OF FAIR LEGAL PRODUCTION

This article is devoted to the study of practical issues of fair trial in the context of adapting the developments of the European Court of Human Rights to the Ukrainian national judicial system. The content of the terms «impartial» court is analyzed, the European understanding of the principle of timely access to the court as an element of the right to a fair court is studied. The article notes that at present there are practically no attempts to adapt the European case-law to the Ukrainian national law enforcement taking into account its specifics and peculiarities. Proceeding from this, the mechanism of application of the concept of «fair trial» and decisions of the ECtHR in Ukrainian realities is clarified in the work and new approaches in this area are developed.

The paper pays much attention to the analysis of the notion of an «independent court», taking into account the position of the European Court of Human Rights. The question of whether the national court that dealt with a particular case was independent and impartial was examined in detail. It is from this that the ECHR practice follows. None of the members of the court in the consideration of the case can show any personal attachment or prejudice. Independence is understood as the ability of a court to review a case and make decisions, while not being in any way dependent on the will of the parties or public authorities. The state must ensure that there are no reasonable doubts about this, which, for example, may be in cases when the relative of the judge is the party to the case, or there are others between the judge and some of the participants in the dispute (for example, friendly or business) relations that are not related to a specific judicial matter.

It is noted that a person's ability to obtain judicial protection without hindrance is the content of the notion of access to justice. Obstacles to access to justice can arise both because of the peculiarities of the domestic procedural legislation, and through the limitations provided by the substantive law. In this respect, national legal proceedings also need substantial adjustment. Meanwhile, the accessibility of justice is an inalienable element of the right to a fair trial.

Examples of mistaken application of these basic principles by Ukrainian justice are given. The ways are indicated, which, in the opinion of the author, will help improve the situation in this area. Proposals are made to increase the responsibility of judges for violating the right of a person to a fair trial. The violation of the right to a timely and impartial examination of the case in a national court (Article 6 § 1 of the Convention) was established by the European Court in its numerous decisions. The absence of appropriate legal guarantees constitutes a great danger to the rule of law. There is a pressing need for judges to understand their personal responsibility for the timely consideration of cases, not to admit facts of denial of access to justice, take all necessary measures to strictly observe the principle of impartiality. The wrong approach of Ukrainian courts will lead to violation of the rights of the state Ukraine as a party to the future process in the ECHR.

Key words: timely access to court, impartial court, right to a fair trial.